

Inhoud

1 Algemene gegevens 3

1.1 Algemene gegevens 3

1.2 Het onderzoek 4

Plan van aanpak 4

2 Bouwhistorie 5

2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis 5

2.2 Bouwgeschiedenis 7

3 Bouwhistorische beschrijving 9

3.1 Context/situatie 9

3.2 Exterieur 9

3.3 Interieur 10

4 Waardestelling/conclusie 14

Colofon 15

1 Algemene gegevens

1.1 Algemene gegevens

Adres: Breedstraat 122
2513 TV Den Haag

Gemeente: Den Haag

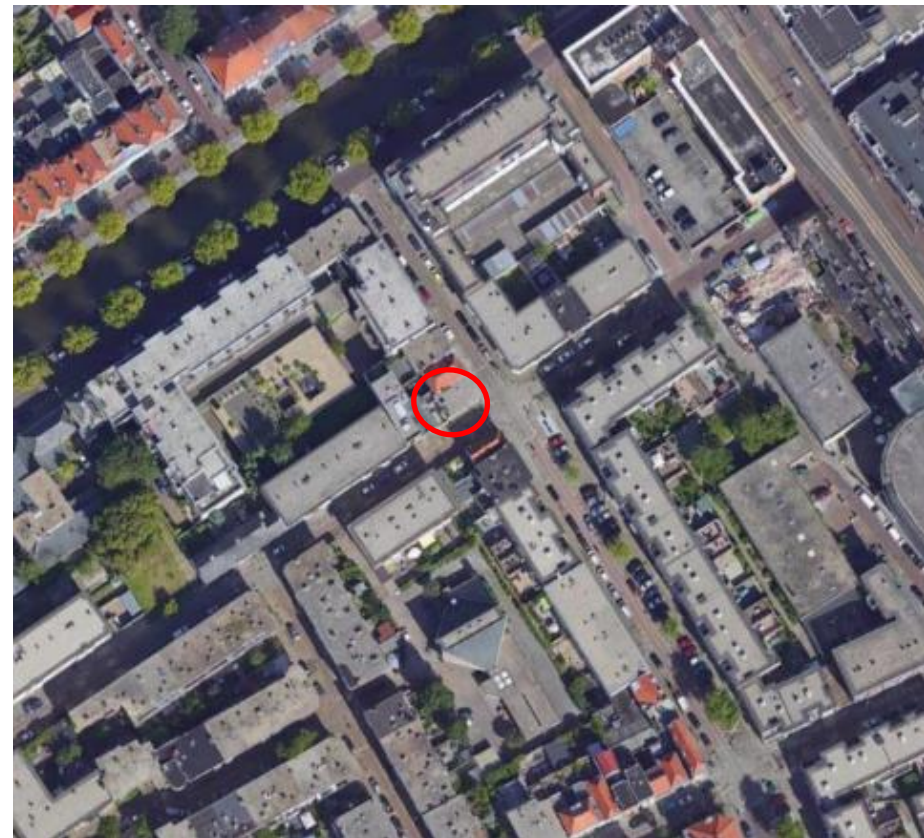
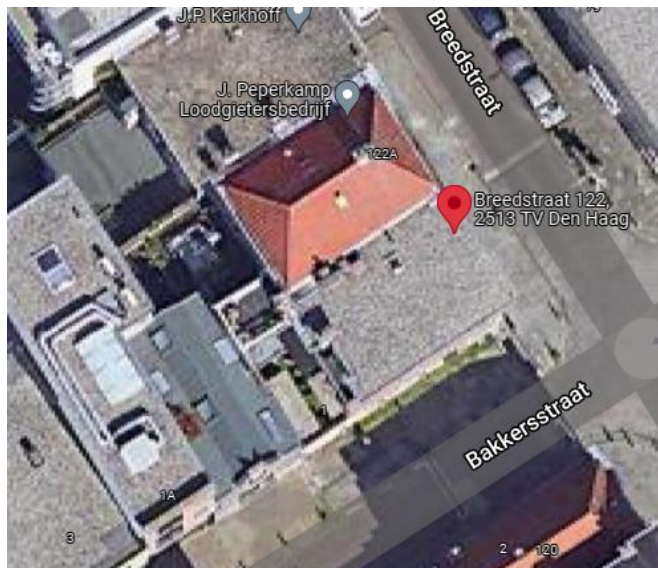
Kad. gegevens: C/6374

Monument: n.v.t.

Complex: n.v.t.

Functie: Voormalige werkplaats met bovenwoning

Bouwperiode: 1928

Het onderzochte pand is gelegen op de hoek van de Breedstraat en de Bakersstraat. De Bakersstraat loopt parallel aan het water bij de Noordwal, deze loopt richting Noordeinde.

1.2 Het onderzoek

Plan van aanpak

In opdracht van Stadsherstel Den Haag heeft Hylkema Erfgoed een bouwhistorische verkenning uitgevoerd naar het pand gelegen aan de Breedstraat 122. Het pand is op 20 december 2021 bezocht.

Aanleiding voor dit onderzoek is de voorgenomen verbouwing van het pand. Omdat het pand geen monument is, is er geen uitgebreide waardenstelling gegeven. Wel zijn in hoofdstuk 4 de nog aanwezige kenmerkende elementen benoemd.

Hoofdstuk 2 en 3 volgen de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek. Het rapport begint met een omschrijving van de bouwgeschiedenis. Vervolgens wordt het pand omschreven waarbij steeds wordt aangegeven welke elementen zijn gewijzigd.

Bronnen die voor het onderzoek zijn gebruikt zijn het bouwarchief van de gemeente Den Haag, het archief van het kadaster (archieviewer) en krantenartikelen in delpher.nl. Helaas waren er in de beeldbank van het Haags gemeentearchief geen foto's van het pand bewaard gebleven uit de tijd dat hier een autostalling zat gevestigd (1928-1933)

Ten overstaan van Notaris H. HEIJNEN te 's-Gravenhage, zal op **DINSDAGEN 17 en 24 APRIL 1928**, telkens namiddags te 2 uur, in het Vendu-huis der Notarissen aan de Nobelstraat 5 te 's-Gravenhage, in het openbaar worden geveild en verkocht:

Het HUIS met erf en plaatsje, aan de

Breedstraat 122

hoek Bakkerstraat te 's-Gravenhage, kad. Sectie C. No. 4376. groot 75 c.A. 2561

Het perceel is vrij van huur. Grondbel., straatbel. en Delfl. sluisgeld resp. f 31.77, f 12.80 en f 1.96.

Aanvaarding daags na de toewijzing.

Betaling der kooppenningen 1 Juni 1928, met bijbetaling van 5 pCt. rente vanaf de aanvaarding.

Bezichtiging Maandags en Donderdags van 2—4 uur.

Nadere inlichtingen te verkrijgen ten kantore van voornoemden Notaris HEIJNEN, Laan van Meerdervoort 192, te 's-Gravenhage. Tel. 30597.

Verkoopadvertentie voorganger van het huidige huis. Haagsche courant 24-03-1928 [delpher.nl]

2 Bouwhistorie

2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

Het onderzochte pand is gelegen in de buurt Kortenbos¹, dit was één van de oudste onderdelen van het dorp 'Die Haghe'. Het was een landelijk gebied. In de 14e eeuw was de Breedstraat nog niet aanwezig, maar deze percelen vormden ongeveer de grens van Den Haag op dat moment. Aan het begin van de Breedstraat lagen de hofsteden van Claas Gerrit Doedenzoon en Claas van der Meer. Straten als de Geest en het Slijkeinde waren al aanwezig en vormden een middeleeuwse ringweg rond een boerennederzetting.

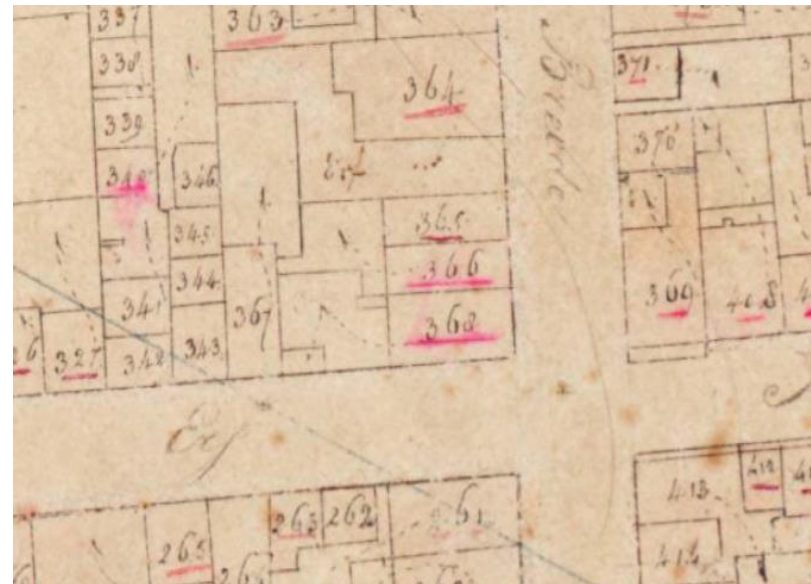
De Breedstraat werd pas in de 17^e eeuw aangelegd.² In de 2^e helft van de 17^e eeuw het gebied langzaam tot ontwikkeling. Er bleef echter tot lang in de 18^e eeuw ook braakliggend gebied. Daarom was het mogelijk om hier in 1716 het Noorderkerkhof aan te leggen. In de 18^e en 19^e eeuw ontstond hier een levendige volkswijk met veel goedkopere woningen. Advertenties laten zien dat hier aan het eind van de 19^e eeuw veel dienstboden en werkers woonden.

In het begin van de 20^e eeuw werden grote delen van Kortenbos gesloopt. De vrij gekomen grond maakte o.a. plaats voor portiekwoningen en flats, maar er waren ook kleinschalige nieuwbouwprojecten zoals op het perceel van Breedstraat 122.

De naam Breedstraat dankte de staat uit het feit dat deze breder was dan de naburige straten. Veel straten in Den Haag hebben ooit de naam Breedstraat of Nieuwe Breedstraat gehad.

¹ Kortenbos is gelegen tussen de Prinsegracht, de Lijnbaan, de Noordwal, de Prinsessewal, de Hogewal, het Noordeinde, Plaats, Buitenhof, Gravenstraat en Dagelijkse Groenmarkt, Nieuwsstraat en Raamstraat.

² Uit: De grenzen van 'den dorpe van der Haghe' in de oorkonde van 1370. In: Jaarboek Die Haghe, 1938

1811-1832 Uitsnede kadastrale minuut. De voorganger stond op perceel 368.

1883 – Op de plek van perceel 4376 zou in 1928 het huidige pand worden gebouwd. [bron: archiefviewer kadaster]

2.2 Bouwgeschiedenis

1928 – nieuwbouw

In 1928 werd het bestaande pand afgebroken. Als bouw materiaal werden de uit de afbraak komende stenen ter keuring aan bouw en woningtoezicht voorleggen zodat een deel kon worden hergebruikt. Of dit laatste ook is gebeurd is niet duidelijk.

Het nieuwe ontwerp was van de hand van de architect C.H.J. Alkemade. Op de begane grond kwam een garage voor de stalling van 5 auto's en daarboven een woning. Aan de zijde van de Breedstraat was een dubbele (garage)deur en daarnaast de deur van de bovenwoning. Op de verdieping kwamen schuiframen met bovenlicht. Volgens de bouwaanvraag zouden de kozijnen in den zandsteen kleur worden geschilderd. De zijgevel aan de zijde van de Bakkerstraat had een vijftal rolluiken in een donker groene kleur.

Op plattegronden op de volgende pagina is te zien dat er op de eerste verdieping een en-suite kamer was met klein kabinet. Beide grote kamers hadden een hoekschouw. Aan de achterzijde bevond zich een keuken. Het balkon was zowel vanuit de achterste kamer als vanuit de keuken bereikbaar. Op de verdieping waren twee grote slaapkamer, verbonden middels en-suite deuren en ieder met een hoekschouw. Aan de voorzijde was een kleine slaapkamer en aan de achterzijde een badkamer. Vanuit de achterste slaapkamer had men toegang tot een smal balkon. Het trappenhuis werd vanaf de bovenzijde verlicht middels een lantaarn.

1933 – drukkerij

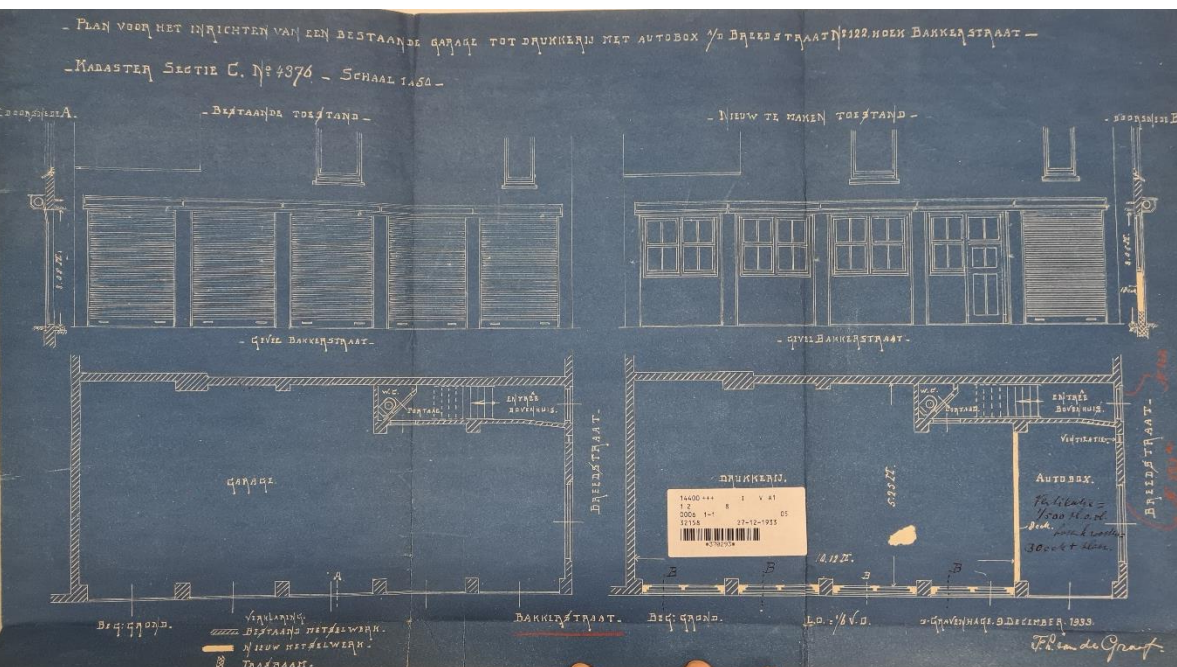
Op de begane grond werd de bestaande garage omgebouwd tot drukkerij. Hiervoor werden in de zijgevel drie gekoppelde vensters geplaatst en een gekoppeld venster met deurkozijn. Onder de vensters werden borstweringen gemetseld. Alleen de stalling aan de voorzijde bleef nog behouden.

1957 – uitbreiding drukkerij

De autostalling aan de voorzijde werd opgedoekt. In de zijgevel kwam een venster met borstwering en aan de zijde van de voorgevel kwam een nieuwe deur met glas.

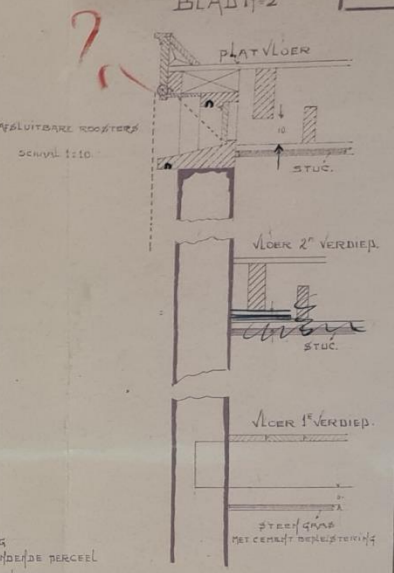
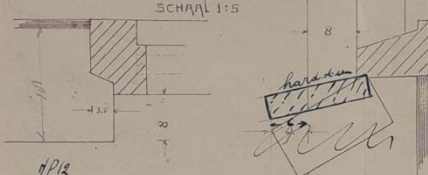
Ongedateerde wijzigingen

Tijdens de opname was de begane grond niet toegankelijk, maar in de bovenwoning zijn enkele modernisering aangebracht. Zo zijn de vensters op de eerste verdieping vernieuwd, zijn er voorzetwanden aangebracht, en-suite deuren zijn weggehaald net als de hoekschouwen in de kamers aan de voorzijde. Keuken, badkamer en toilet zijn vernieuwd. Hetzelfde geldt voor het daklicht boven het trappenhuis. De dubbele deuren in de achtergevel zijn eveneens vernieuwd.

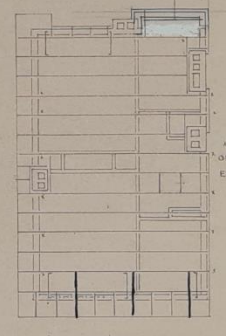
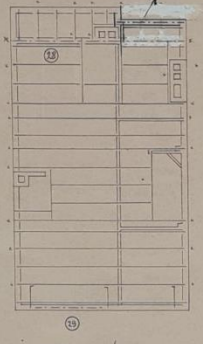
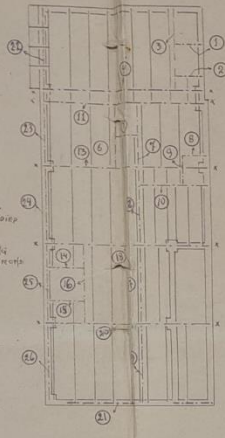
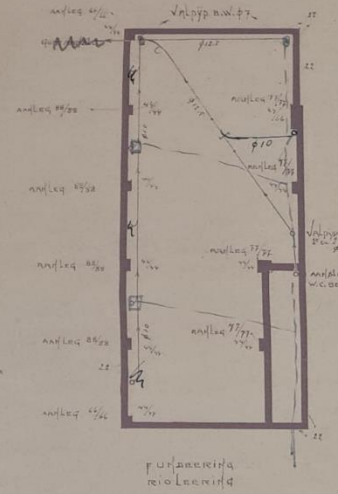

1933 – verbouwing tot drukkerij

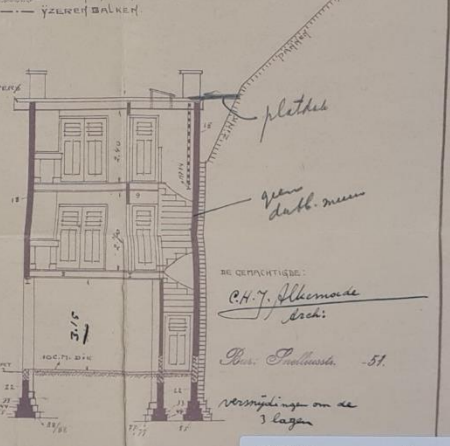
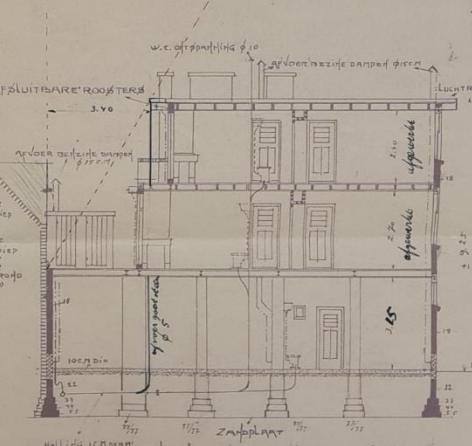
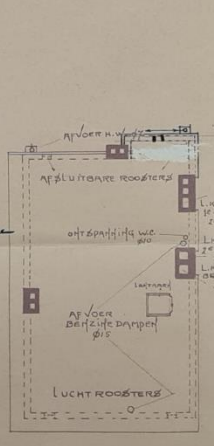
STYL EN BOVENDOORPEL

- VERKLARING
- BELENDEDE PERCEEL
 - METSSELWERK
 - BRUYSTEEN 24x7cm.
 - GEW. METSJ.
 - TRASRAAM
 - BETON OP ZANDBOODER.
 - VERENDE BALKEW.

Raamkalken 2 e. m. runderen.

14400 +++ A1
 1 2 3 4 5 6 7 8
 0004 1-1 05
 15411 03-07-1928

HERBOUW 1/4 PERCEEL BREEDSTRAAT N° 122 HOEK BAKKERSTRAAT KAD. SECTIE C. 4376 SCHAAL 1:100
 NIEUWE TOESTAND

3 Bouwhistorische beschrijving

3.1 Context/situatie

Het pand is gelegen op de hoek van de Bakkerstraat en de Breedstraat. Het gehele perceel is bebouwd. Het sluit aan de achterzijde aan op de bebouwing van Bakkerstraat 1. Als buitenruimte is er ter hoogte van de eerste verdieping een dakterras. De begane grond was van oudsher in gebruik als bedrijfsruimte (stalling van auto's) en op de eerst en tweede verdieping was een bovenwoning.

3.2 Exterieur

Bouwmassa

Het pand bestaat uit drie bouwlagen en wordt afgesloten middels een plat dak met overstekende lijst. De lijn van de achtergevel verspringt per bouwlaag.

Voorgevel

De voorgevel telt drie bouwlagen en wordt aan de bovenzijde afgesloten middels een overstekende lijst. Op de begane grond bevindt zich een dubbele deur (bedrijfsgedeelte) en enkele deur met bovenlicht met glas-in-lood invulling (bovenwoning). Het metselwerk bestaat uit een grauwe rode steen. Tussen de begane grond en eerste verdieping is een strook van gewassen beton. De deur naar de bovenwoning is vernieuwd. Hetzelfde geldt voor de deuren naar het bedrijfsgedeelte. Oorspronkelijk zaten hier lagere deuren met bovenlicht.

Het metselwerk van de eerst en tweede verdieping is van rode baksteen, waarbij de koppen-rolraag boven de vensters in een grauwe steen is gerealiseerd. Deze bouwlagen hebben per bouwlaag drie vensters. De vensters van de eerste verdieping zijn vernieuwd. Op de tweede verdieping bevinden zich nog de oorspronkelijke twee ruits schuiframen (houten kozijnen). Rechts van de deur van de bovenwoning bevindt zich een natuurstenen (dichtgezette) gleuf op de plek waar ooit een brievenbus zat.

Linkerzijgevel

Op de begane grond wordt geen wit geschilderde (gewassen beton) strook gedragen door gemetselde lisenen. Tussen deze lisenen zijn later vensters en een gemetselde borstwering geplaatst. Aan weerszijde van de lisenen zijn op de meeste plekken de ijzeren ankers nog aanwezig.

Op de eerst een tweede verdieping bevinden zich per bouwlaag twee vensters. De vensters op de eerste verdieping zijn vernieuwd. Op de tweede verdieping bevinden zich nog de oorspronkelijke houten kozijnen (links schuifraam, rechts een enkel venster.

Ter hoogte van het balkon op de tweede verdieping is een stukje metselwerk van latere datum. Oorspronkelijk heeft hier een (houten?) railing gezeten.

Achtergevel

De achtergevel is alleen ter hoogte van de eerste en tweede verdieping zichtbaar. Op beide bouwlagen zijn twee vensterassen. Op de eerste verdieping bevindt zich in de eerste as een latere aanbouw, oorspronkelijk zat hier een deur met waarschijnlijk een bovenlicht én een zijlicht. In de tweede as dubbele deuren met bovenlichten. Op de verdieping bevindt zich in de eerste as een openslaand venster en in de tweede as dubbele deuren zonder bovenlichten. De dubbele deuren op de tweede verdieping lijken te zijn vernieuwd. De huidige scharnieren zijn in ieder geval niet oorspronkelijk. De railing van het balkon is van latere datum.

3.3 Interieur

Begane grond

De bedrijfsruimte was tijdens de opname niet toegankelijk. De granitovloer bij de toegang tot de bovenwoning is oorspronkelijk. Hetzelfde geldt voor de houten trap die naar de verdieping leidt. Bij de trap is de houten lijst waar ooit de leuning aan bevestigd zat nog aanwezig. Het grove stucwerk hierboven is van latere datum. Hetzelfde geldt voor de huidige leuning. Aan de andere zijde zat geen leuning, maar werd de 'lambriserings' afgesloten met een eenvoudige geprofileerde lat.

Eerste verdieping

Indeling

De indeling van de eerste verdieping bestond oorspronkelijk uit een voor- en achterkamer, beide middels en-suite deuren met elkaar te verbinden, een kabinet en een keuken. In de gang was een wc. Beide kamers hadden een hoekschouw en aan weerszijde van de en-suite inbouwkasten. Tussen de voorkamer en het kabinet

Achtergevel en linkerzijgevel. Met name op het niveau van de begane grond is de linkerzijgevel ingrijpende gewijzigd.

was volgens de bouwtekening geen verbinding. De architraaflijst vertoont echter gelijkenis met de andere architraaflijsten, dit doet vermoeden dat deze doorgang wel oorspronkelijk is.

En-suite kamers

Plafond: beide en-suite kamers hadden een eenvoudig stucplafond met lijst en rozet. Langs de wanden was een eenvoudige kooflijst, deze is in de gang (2^e verdieping) nog deels zichtbaar. Hiervan zijn alleen enkele restanten bewaard gebleven. Er was sprake van stuc op riet.

Vloer: Latere vloerafwerkingen zijn verwijderd. Tijdens de opname waren de oorspronkelijke, smalle houten vloerdelen zichtbaar.

Wanden: De wanden hebben een stucafwerking, en zijn later voorzien van voorzetwanden en/of voorzien van reliëfstuc.

De ramen zijn vernieuwd en gelijktijdig ook de vensterbanken en eventuele architraaflijsten.

De achterkamer heeft nog een hoekschouw. De bakstenen plakstrips zijn van latere datum (waarschijnlijk laatste kwart 20^e eeuw). Het rookkanaal hierachter is echter wel oorspronkelijk. De haardplaat is niet meer aanwezig net als de oorspronkelijke betegeling van het onderste gedeelte.

De hoekschouw van de voorkamer, de en-suite deuren en de inbouwkasten aan weerszijden hiervan zijn niet meer aanwezig.

Keuken

Plafond: geen afwerking meer aanwezig

Vloer: oorspronkelijke houten vloerdelen (afwerking niet meer aanwezig)

Wanden: tegels uit laatste kwart 20^e eeuw. Geen keuken meer aanwezig.

Het kozijn van de buitendeur en zijlicht is nog deels aanwezig.

Gang/trappenhuis

Plafond: eenvoudig stucplafond, het verlaagde plafond is verwijderd. De kooflijsten zijn niet meer aanwezig.

Vloer: de oorspronkelijke ondervloer, latere afwerking is niet meer aanwezig.

Wanden: structuurstuc is van latere datum. De architraaflijsten van de deuren zijn oorspronkelijk. Toiletdeur en de deur van de naastgelegen berging zijn vernieuwd.

De trap is nog oorspronkelijk (incl. balustrade, railing en leuning).

Granito vloer begane grond

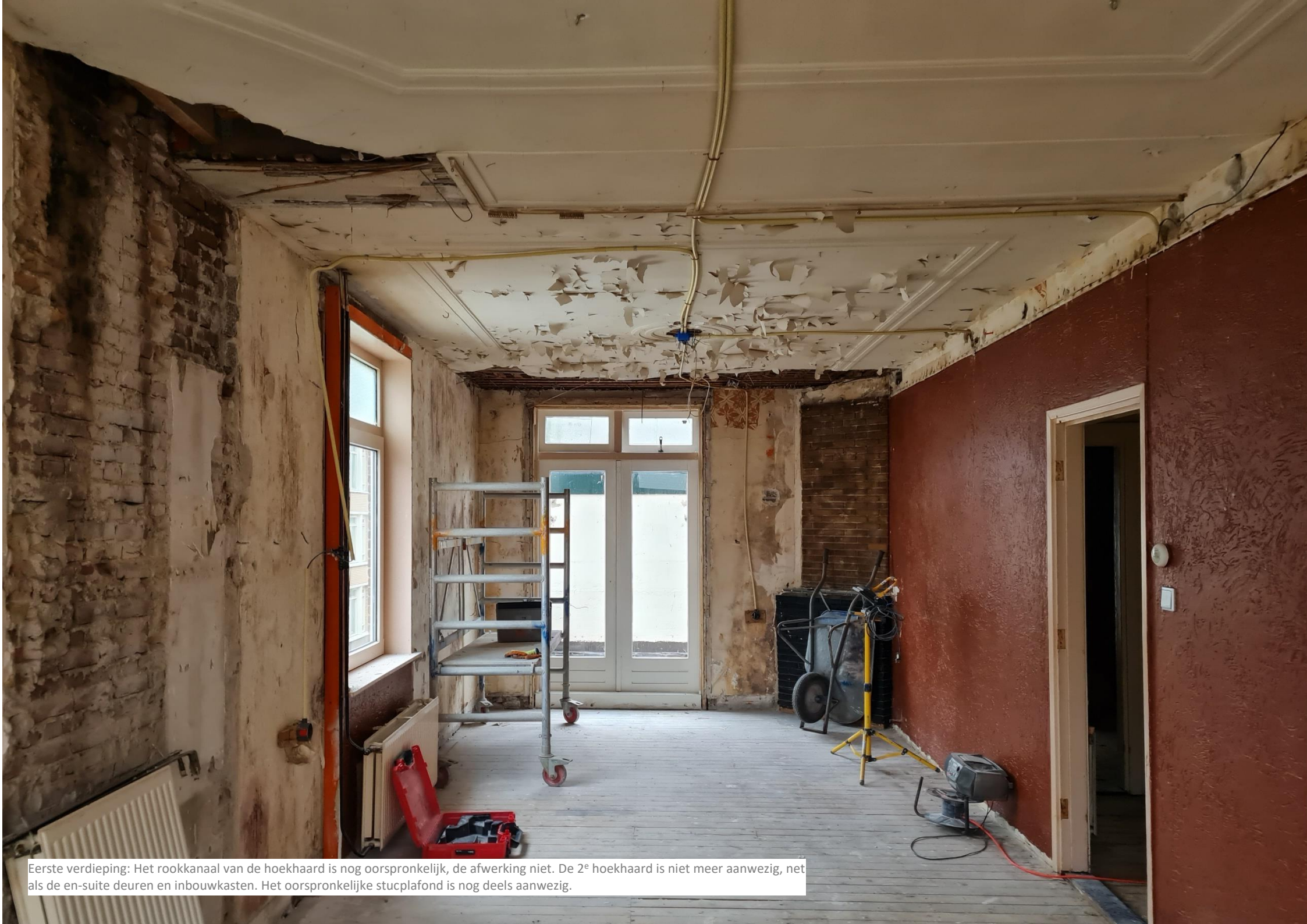
Lambriseringslijst langs de trap

Oorspronkelijke trap

Oorspronkelijke architraaflijsten

Eerste verdieping: Het rookkanaal van de hoekhaard is nog oorspronkelijk, de afwerking niet. De 2^e hoekhaard is niet meer aanwezig, net als de en-suite deuren en inbouwkasten. Het oorspronkelijke stucplafond is nog deels aanwezig.

Tweede verdieping

Indeling

De indeling van de tweede verdieping was in grote lijnen gelijk aan die van de eerste verdieping. Verschil was de afmeting van de badkamer ten opzichte van de keuken. Tevens hadden de overige ruimten een andere functie, namelijk die van slaapkamers. De wand tussen de huidige voor- en achterkamer is in zijn geheel van latere datum. Dit is o.a. te zien aan de aansluiting op de muur.

En-suite kamers

Plafond: Stucplafond op riet met rozet en eenvoudige lijsten. Deze zijn verwijderd, maar de sporen zijn nog zichtbaar. De eenvoudige kooflijsten langs de wanden zijn ook niet meer aanwezig.

Vloer: de latere afwerking is niet meer aanwezig. Er is momenteel zicht op de houten ondervloer.

Wanden: De wanden zijn gestuct.

Vensters: de architraaflijsten zijn niet meer aanwezig, het lood en touw t.b.v. de schuiframen zijn nog wel in het kozijn aanwezig. De eenvoudige vensterbanken zijn nog deels aanwezig.

De hoekschouw van de achterkamer is nog aanwezig, maar heeft een latere ruwe stuc laag en lijst. De hoekschouw in de voorkamer is niet meer aanwezig. Hetzelfde geldt voor de en-suite deuren en inbouwkasten.

Badkamer

Plafond: op het oude stucplafond was een verlaagd plafond aangebracht, hier zijn nog restanten van aanwezig. Het stucplafond (op riet) had geen bijzondere afwerking.

Wanden: roze tegels uit het eind van de 20^e eeuw.

Kleine slaapkamer

Plafond: eenvoudig stucplafond, geen kooflijst (meer) aanwezig.

Vloer: oorspronkelijke ondervloer (geen afwerking meer aanwezig)

Wanden: de voorzetwanden waren deels verwijderd.

Gang/trappenhuis

Plafond: De lichtkoepel is vernieuwd. Uit oude bouwtekeningen blijkt dat hier oorspronkelijk wel een lichtkoepel heeft gezeten.

Het tegelwerk (blauw) en het toilet dateren uit het laatste kwart van de 20^e eeuw.

badkamer

Gewichten in de schuiframen

Vernieuwd daklicht. De kooflijsten tussen muur en plafond zijn nog zichtbaar.

Kleine slaapkamer met voorzetwand. Oorspronkelijke vensterbank.

4 Waardestelling/conclusie

Het onderzochte pand heeft geen monumentale status. Het is in 1928 gebouwd. In deze tijd zie je enerzijds een moderne architectuur ontstaan in de vorm van het Nieuwe Bouwen en anderzijds een meer traditionele architectuur, die we nu zien als de 'jaren '30 stijl'.

In het exterieur zijn elementen uit het Nieuwe Bouwen (ontstaan in de jaren '20) overgenomen, zoals de toepassing van het platte dak, maar ook elementen van de Delftse School (ontstaan in 1925) zoals het gebruik van gewassen grind op de begane grond als decoratie in de gevel. De functie van autostalling sloot geheel aan bij deze nieuwe tijd. Deze functie heeft het bedrijfsgedeelte van het gebouw slechts kort gehad en is op het eerste oog niet meer als zodanig afleesbaar.

Toch zijn in het exterieur en het interieur ook veel traditionele elementen toegepast. In het exterieur zijn dit bijvoorbeeld de toepassing van baksteen, de schuiframen met houten kozijnen en het glas-in-lood in het bovenlicht van de voordeur. In het interieur komt dit o.a. tot uiting in de toepassing van de en-suite deuren op beide bouwlagen van de woning.

Het gehele gebouw wordt gekenmerkt door een eenvoudige vormgeving en materiaalgebruik. Dit is o.a. terug te vinden in de vensterbanken, architraaflijsten, lambrisering en balustrade bij de trap.

Voorbeeld van een hoekhaard in combinatie met schuifdeuren. Een soortgelijke opzet zal ook aanwezig zijn geweest bij de Breedstraat 122.

Colofon

Product

Bouwhistorische verkenning (projectnr. 21.163)

Versie: 17-01-2022

Opdrachtgever

Stadsherstel Den Haag

Contactpersoon: Lillian Kuster/Erik den Breems

Jan van Nassastraat 44

2596 BV Den Haag

070-324 85 35

Opdrachtnemer

Hylkema Erfgoed

Contactpersoon: Jan van Zelst

Auteur: Katheleine Koornstra

Mariahoek 4

3511 LD Utrecht

(t) 030-2328866

(e) info@hylkemaerfgoed.nl